

איתן פרומוב

“עולת תמיד העשויה בהר סיני” השינוי שחולל מעמד הר סיני!

ראשי פרקים:

1. הקדמה
2. תקופת האבות
3. ההבדל בין האבות למשה
4. ירושת האבות
5. מעמד הר סיני
6. סיכום

1. הקדמה

בפסח חגגנו את יום הולדת האומה הישראלית. עד אותה תקופה היינו יחידים, ענקי עולם אמנם היו אבותינו, אך אומה לא היתה. יחד עם לידת עם ישראל התחדש דבר נוסף בעולם והוא התגלות הקב"ה בעולם דרך אומה. כיון שהקב"ה בעצמו גאלנו "הוא ולא מלאך הוא ולא שרף הוא ולא אחר", הרי שביציאת מצרים נהיינו לעם ה'. אין הכוונה שהיינו עם ועל גבי זה נתוסף לנו שם ה', אלא עצם יצירתנו היא יצירה אלקית ומאז עם ישראל מספר תהילת ה' בעולם, עם ישראל הוא נציגו של אלקים במציאות.

עצם הווצרותנו כעם ה', גרמה לשינוי לא רק בהתגלות ה' בעולם אלא גם בנפשות הפועלות¹. במאמר זה ברצוני לברר, האם עברה הנפש הישראלית שינוי כל שהוא במעמד הר סיני.

חז"ל גילו לנו כי היה שינוי, וכך אומרת הגמרא בשבת (קמ"ו ע"א): "ישראל שעמדו על הר סיני - פסקה זוהמתן, עכו"ם שלא עמדו על הר סיני - לא פסקה זוהמתן". אם כן צריך לברר מהו השינוי, מה חולל מעמד הר סיני?

2. תקופת האבות

על מנת להבין מהו השינוי, עלינו לבחון את תקופת האבות ולראות מה שנתנה מהאבות לעם ישראל.

כידוע, תחילת דרכו של עם ישראל נעוצה באברהם אבינו, שבו בחר הקב"ה להיות אבי האומה, שממנו תצמח אומה שלמה - "ואעשך לגוי גדול" (בראשית י"ב, ב'), ובחירה זו לא נבעה מזכויותיו של אברהם או צדקותו, אלא כי כך גזר רצונו יתברך (מהר"ל, נצח ישראל פ"א). מתוך בחירה אלוקית זו אברהם מתחיל לפעול, אברהם מגלה את פנימיותו, מגיע לנבכי נפשו, לכך שטמונה בו אמונה גדולה "ובן שלוש שנים הכיר אברהם את

¹ מן הראוי גם לברר מהו השינוי שחל בנפשות ביציאת מצרים, אך לא כאן עניינינו.

בוראו" (נדרים ל"ב ע"א). אברהם הוא ענק באמונה, וכך מתחיל אברהם לקרוא בשם ה' ולהנחיל אמונה לבני דורו - "אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים" (רש"י לבראשית י"ב, ה').

מעבר לאמונה הגדולה שהיתה לאברהם, אנו מוצאים בחז"ל פן נוסף באישיותו של אברהם. אברהם אינו רק מאמין גדול אלא הוא גם צדיק גדול. האמונה של אברהם בבורא אינה ידיעה אינפורמטיבית גרידא שיש בורא לעולם, אלא אברהם חי את אמונתו, האמונה שלו היא דרך חיים, זו אינה אמונה המנותקת מן החיים, עד כדי כך ש"קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר תורותי" (עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור מצוותי חוקתי ותורותי") - אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבע"פ" (יומא כ"ח ע"ב). אברהם בלא ציווי הגיע להכרה פנימית גדולה כל כך של עצמיותו, עד כדי ידיעת כל המעשים המתאימים לטבעו - המצוות.

אם כן השאלה בה פתחנו עולה עכשיו ביתר תוקף: אם באברהם אבינו היתה אמונה בה' והוא אף קיים את המצוות, אם כן אף בצאצאיו היו תכונות אלו ובסיני לא נשתנה דבר **בנפשם** של ישראל אלא ניתנה התורה כגילוי של הפנים הישראלי, לא שזה דבר קטן ערך, שהרי מעכשיו מצווים ועושים - מביאים דבר ה' לעולם ודי לנו בזה, אך האם מבחינת ה**נפש** הישראלית לא נשתנה דבר?!

3. ההבדל בין האבות למשה

בתחילת פרשת "וארא" מגלה הקב"ה למשה כי יש הבדל בין התגלותו אליו לבין התגלותו לאבות: "וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'. וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם" (שמות ו' א-ב') - התורה מעידה בפירוש, שישנו הבדל בין השגת האבות את הקב"ה להשגת משה. בעוד שאל האבות התגלה הקב"ה ב"אל שדי", הרי שאל משה התגלה בשם הויה. הרמב"ן במקום מסביר את ההבדל בין שמותיו של הקב"ה: "נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי, אבל בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה לא נודעתי להם..." (רמב"ן, שמות ו', ב'). התגלות בשם הויה, מבחינת האדם, היא בעצם ההשגה שהקב"ה מחיה ומהווה את כל הבריאה וכל נברא ונברא אף הגשמי ביותר - הקב"ה הוא המקיימו ומחיהו - השגת האלוקי שבכל דבר². אל האבות הקב"ה לא התגלה בשם הויה³, וממילא עבודת ה' של אברהם היתה דבקות ברוחניות והתרחקות מגשמיות. העולם עדיין לא היה ראוי לדבקות תמידית, דבקות ע"י כל רבדי החיים, אלא לדבקות זמנית, ולכן ראתה החכמה האלקית שלא להתגלות בשם הויה.

² עוד בהבדל בין שמותיו של הקב"ה, ראה בהרחבה נפש החיים שער ג' פ"ט.

³ אמנם אצל אברהם נאמר: "ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים", אך אברהם לא הגיע להשגה של שם הויה כיון שהקב"ה לא נודע לו בשם הויה "ושמי ה' לא נודעתי להם", כלומר יש הבדל בין אם הקב"ה נודע בשם הויה או **אומר** אני ה'.

עניין זה בא לידי ביטוי אף ביצחק, שרצה לחלק בין הבכורה הגשמית לרוחנית, בין עשיו ליעקב, כיון שחשב שאי אפשר להגיע לדבקות בקב"ה תוך כדי התעסקות בחומר, אך הקב"ה גלגל את הדברים כך שיעקב יקבל את שתי הברכות גם יחד - הגשמית והרוחנית, וזאת על מנת ליצור אומה שתרום את כל הצדדים (אף הגשמיים) לעבודת ה'. אומה שתהיה "ממלכת כהנים וגוי קדוש", שתרום את כל רבדי החיים לשם ה' (שמות י"ט, ו' - עיין בפירוש הנצי"ב שם). בעוד האבות רצו להוריד את השמים לארץ, הקב"ה יצר אומה שתרום את הארץ לשמים⁴, את כל החיים כולם ואיתם את כל העולם.

4. ירושת האבות

על פי האמור לעיל, צריך להבין כי ישנם דברים שירשנו מהאבות וישנם דברים שנתחדשו מאוחר יותר. מאברהם אבינו ירשנו את האמונה - סגולת ישראל - "זרע אברהם אהבי" (ישעיהו מ"א, ח') אבל את המצוות ואת קידוש החול כולו לא ירשנו מאברהם, אלא תכונה זו נוצרה בנו בהיותנו לעם.

כאן ראוי לעמוד על ההבדל בין שני המושגים: המצוות, הפעולות האלקיות כפי שמכנה אותם המהר"ל (תפארת ישראל פ"א), אותם גם אברהם קיים, אך את קידוש החול לא יכול לעשות אדם יחידי אף כללי כאברהם אבינו, למטרה זו צריך אומה השייכת בכל רבדי החיים. מבט ראשון היינו אומרים, שמאברהם ירשנו את הסגולה והמצוות אך לא את קידוש החול, אך הרב קוק זצ"ל טוען שאף את המצוות לא ירשנו מאברהם, אלא רק את האמונה - סגולת ישראל, וזאת למה?

מסביר הרב קוק (דרוש לפרשת זכור, מאורות הראי"ה לפורים עמ' קע"ט) עניין זה בהבדל הטבעי שבין אב לאם: הדברים המיוחדים לאב הם "מסירת ראשי העיקרים בדת ויסודות האמונה וכל חובת הלב, וזהו מוסר אביך", והדברים המיוחדים לאם הם קדושת המעשים וזוהי "תורת אמך". האב בנוי באופן כזה שהשכל הוא המרשים אותו ולכן הוא המעביר את עיקרי האמונה, ואילו האם שאצלה הצד הרגשי הוא העושה רושם, מעבירה את קדושת המעשים⁵.

כך גם אצל אבותינו. הדבר שעבר אלינו בירושה הוא דבר אחד שמצאנו לו שמות רבים: ברית אבות בפי חז"ל, העניין האלוקי ע"פ ריה"ל וסגולת ישראל ע"פ הרב קוק. את קדושת המעשים והרצון לקדש ולרומם את החול כולו, לא ירשנו מאבותינו, זהו דבר שנוצר רק לאחר לידת עם ישראל⁶. האבות, כפי שאמרנו, עניינם היה להוריד את השמים לארץ, אך היעד האלוקי הוא שאומה שלמה תרום את כל תחומי החיים, וכאשר נוצר עם

⁴ כך הגדיר זאת הרב פילבר בספרו "ארץ ושמים" (עמ' 28) ועיין שם בהרחבה.

⁵ בהבדל הנפשי בין איש לאשה, עיין עולת ראי"ה א' - "שלא עשני אשה".

⁶ לאור הדברים הללו, ניתן להסביר את סיבת השתלשלות העניין האלקי דרך האבות עד מעמד הר סיני, אך מאז והלאה העניין האלקי עובר דרך האמהות: עד מעמד הר סיני עברה האמונה דרך האבות, ובמעמד הר סיני נוצר דבר חדש ומאז הוא עובר דרך האמהות.

ישראל יש צורך לגרום לשינוי נפשי ע"מ שהאומה אכן תמלא את יעודה. מעמד הר סיני גרס את השינוי המבוקש.

5. מעמד הר סיני

הגמרא במסכת שבת (קמ"ו ע"א) אומרת: "ישראל שעמדו על הר סיני - פסקה זוהמתן". מסביר ר' חיים מוולוז'ין בספרו "נפש החיים" (שער א' פ"ו) את העניין כך: עם ישראל בעמדו במעמד הנשגב והמרומם בסיני, הגיע למדרגת אדם הראשון קודם שנכנסה בו זוהמת הנחש, מצב מרומם שהאדם דבק בבוראו באופן שלם כמלאכים, בלי שהגוף יגביל אותו. במעמד הר סיני עם שלם הגיע למדרגה זו - "בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בוי" (שבת פ"ח ע"ב), אמנם בחטא העגל ירדו ממעלתן זו⁷ וחזרו להיות אנושיים, אבל הרושם שעשה מעמד זה נשאר חקוק בנפש הישראלית לדורות, ומאז מוטבע בנפש הישראלית בנוסף לסגולת ישראל גם הרצון לרומם את כל המציאות כולה לשמים, רצון תמידי של דבקות בלתי פוסקת, קדושה קבועה ולא חולפת, דבקות בקב"ה בכל דבר. אחד הביטויים לכך הוא אי הסתפקות בעשיית חסד אלא עשיית חסד לשם שמים. אף הרגש הטבעי מתרומם לעשיית רצונו "וחסד לאומים חטאת", דבר שהוא חסד לאומות העולם - הרגש הטבעי, לישראל הוא חטאת כיון שאצל ישראל הרגש הטבעי הוא בשביל כבוד המקום (דרוש לפרשת שקלים, מאורות הראי"ה עמ' קנ"ו). וכך מבאר הרב קוק את הפסוק: "עולת תמיד העשויה בהר סיני":

"מצויינת היא התכונה של קרבת ישראל לפני הר סיני. נחלת קודש היתה מאז לישראל ממורשת האבות, שקיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, ומדרכיו למדו בניו אבות העולם אבל לא הסתגל העולם אז לקדושה תמידית, כ"א לקדושה מופיעה בשעתה. עולת תמיד, העליה התמידית, זהו עניין של תכונה העשויה בהר סיני... בכואנו אל הר סיני נקבע בנו אש הקודש בתכונתו המעשית - נעשה ונשמע" (עולת ראי"ה א', קל"א).

כלומר, במעמד הר סיני היתה יצירה חדשה "נאמר לה היי ותהיי" (כזורי א', פ"א) יצירת אש קודש בנפש הישראלית, רצון לעליה תמידית, על מנת שהרצון האלוקי לרומם את העולם כולו ע"י אומה אחת יצא לפועל, וזוהי התכונה העשויה בהר סיני, זהו השינוי שחולל מעמד הר סיני בנפשם של ישראל.

⁷ "לסוף מי יום בא שטן וערבב את העולם", עיין נפש החיים שם.

6. סיכום

מעמד הר סיני חולל שינוי מהותי בנפש הישראלית⁸! על בסיס הסגולה שירשנו מאברהם אבינו נתוסף נדבך נוסף בהר סיני. המעמד הנשגב בהר סיני הטביע באומה הישראלית רצון לדבקות תמידית, רצון לקדושה קבועה ולא חולפת, שאיפה אל המעבר, האינסוף, בכל תחומי החיים כולם, כיון שרק באופן כזה תוכל האומה לממש את יעודה ולחבר שמים וארץ - “ואתם הדבקים בהי אלקיכם חיים כולכם היום” (דברים ד', ד'), ומתוך כך נתעלה אנו ויתעלה עמנו כל העולם כולו - “ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים” (ישעיהו י"א, ט').

⁸ יש לציין שהשינוי שעליו דובר אינו השינוי היחידי שנגרם במעמד הר סיני, אני התמקדתי רק באחד השינויים.